

УДК 621.74.045:669.24:621.984

О. С. Сергієнко, канд. тех. наук Г. А. Бялік, д-р техн. наук В. І. Гонтаренко

Запорізький національний технічний університет

ВПЛИВ РІВНОМІРНОСТІ РОЗПОДІЛУ γ' -ФАЗИ НА МІЦНІСТЬ НІКЕЛЕВИХ СПЛАВІВ ДО І ПІСЛЯ ГАРЯЧОГО ІЗОСТАТИЧНОГО ПРЕСУВАННЯ

У статті запропоновано методику визначення рівномірності розподілу γ' -фази, а також результати досліджень її впливу на міцність жароміцних нікелевих сплавів. Визначено теоретичну залежність міцності від рівномірності розподілу γ' -фази.

Ключові слова: міцність, нікелевий сплав, структура, γ' -фаза, рівномірність розподілу.

Вступ

Властивості жароміцних сплавів визначаються комплексом факторів, до яких слід віднести об'ємний вміст γ' -фази, розмір її часток, твердорозчинне зміцнення γ' -фази і металевої γ -матриці, дисперсність карбідів і розмір зерен.

Однак найбільш суттєвий вклад у жароміцність нікелевих сплавів вносить γ' -фаза, завдяки підвищенню границі текучості при збільшенні температури до 700–800 °С [1].

Інтерметалідна γ' -фаза на основі з'єднання Ni_3Al є основною структурною складовою сучасних жароміцних сплавів. У склад γ' -фази також можуть входити титан, ніобій, хром, молібден, вольфрам, кобальт та інші елементи. Її об'ємний вміст у сплавах, що застосовуються для лиття робочих лопаток турбін I і II ступенів, досягає 60–65 % [2].

Але на міцність жароміцних нікелевих сплавів впливає не тільки розмір часток зміцнюючої γ' -фази, але і особливості її розподілу у об'ємі металу. До цих особливостей, у першу чергу, слід віднести рівномірність її розподілу.

Методика досліджень

На сьогоднішній день не існує будь-якого критерію для оцінки рівномірності розподілу γ' -фази у металевій матриці жароміцних сплавів. Але, слід відмітити, що існують металографічні методи, які дозволяють визначити загальний вміст будь-якої фази відносно металевої матриці, наприклад, метод «Л», ГОСТ 1778-80.

Якщо за допомогою цього методу визначити індекс γ' -фази на двох лініях однакової довжини, проведених через зображення мікроструктури, за формулами:

$$I_{\gamma' \min} = \frac{I_{1\gamma'}}{L_{заг}} \quad I_{\gamma' \max} = \frac{I_{2\gamma'}}{L_{заг}}, \quad (1)$$

де $I_{\gamma'}$ – сумарна довжина часток γ' -фази на даній лінії, мм;

$L_{заг}$ – загальна довжина зразка, що розглядається, мм.

За критерій рівномірності розподілу γ' -фази можна прийняти відношення

$$K_{\eta\gamma'} = \frac{I_{\gamma' \min}}{I_{\gamma' \max}}. \quad (2)$$

В ідеальному випадку, при цілком врівноваженому розподілі γ' -фази по об'єму металу, індекс γ' -фази повинен бути однаковим для усіх пересічних ліній. При цьому коефіцієнт розподілу $K_{\eta\gamma'} = 1$, тобто γ' -фаза розподілена максимально рівномірно.

Для визначення граничної похибки розрахунків коефіцієнту розподілу γ' -фази використовуємо ГОСТ 1778-80.

Спочатку визначається середнє квадратичне відхилення:

$$\sigma = \sqrt{\frac{\sum a^2}{n-1}}, \quad (3)$$

де $\sum a^2$ – сума квадратів відхилень від середнього значення сумарної довжини часток γ' -фази на кожній лінії;

n – кількість ліній.

Граничну похибку коефіцієнту розподілу визначаємо за формулою:

$$\sigma_{ox} = \pm \frac{\sigma \cdot 1,65}{\sqrt{L}}, \quad (4)$$

де L – довжина зразка, що розглядається, мм.
 Для визначення впливу рівномірності розподілу γ' - фази на міцність нікелевих сплавів, використано 4 зразка нікелевих жароміцних сплавів, виконаних за різними технологіями:

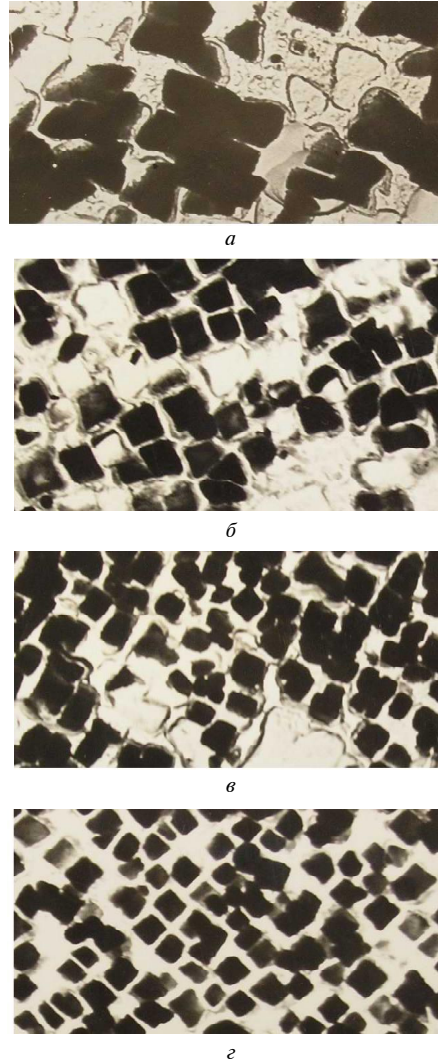
- 1) литий зразок;
- 2) литий зразок з термообробкою;
- 3) литий зразок після ГІП;
- 4) литий зразок після ГІП і термообробки.

Для кожного зі зразків визначено механічні властивості: межу міцності, відносне подовження, відносне звуження і тривалу міцність. Також виготовлено шліфи для металографічного дослідження на растровому електронному мікроскопі, фотографії мікроструктури наведено на рисунку 1.

Результати розрахунків за наведеною методикою, зведено у таблицю 1.

Таблиця 1 – Результати розрахунку коефіцієнта рівномірності розподілу γ' - фази

№ зразка	$L_{зраз}$, мм	№ лінії	L , мм	$I_{\gamma'}$	K_n
1	115	1	66	0,5739	0,3864
		2	80	0,6957	
		3	88	0,7652	
		4	34	0,2957	
		5	47	0,4087	
2	137	1	86	0,6277	0,6305
		2	79	0,5766	
		3	58	0,4234	
		4	92	0,6715	
		5	79	0,5766	
3	125	1	85	0,68	0,5806
		2	93	0,744	
		3	54	0,432	
		4	68	0,544	
		5	73	0,584	
4	130	1	66	0,5077	0,8649
		2	74	0,5692	
		3	64	0,4923	
		4	69	0,5308	
		5	65	0,5	
Гранична похибка – 1,088%					

Рис. 1. Морфологія і розмір γ' - фази у зразках, виконаних за різними технологіями:

a – литий зразок, $б$ – зразок після термообробки, $в$ – зразок після ГІП, $г$ – зразок після ГІП і термообробки

Ці розрахунки підтверджують, що після проведення ГІП рівномірність розподілу часток γ' - фази збільшується відносно литого стану, однак дещо поступається литому зразку після термообробки. Максимальний ефект досягається проведенням ГІП з подальшою термообробкою, у такому випадку коефіцієнт розподілу наближається до одиниці.

Для металографічних розрахунків допустимою є похибка до 10 %, отже розрахунки проведено з достатньою точністю, і їх результатами можна користуватися для подальших досліджень.

Для наочності взаємозв'язку між міцністю (σ_B) і рівномірністю розподілу γ' - фази або розміром відстаней між частинками γ' - фази (D) побудовано залежність (рис. 2).

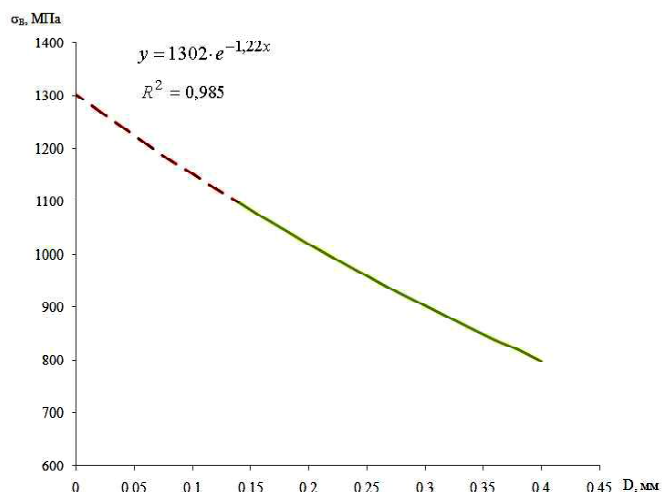

Рис. 2. Залежність міцності нікелевих сплавів від відстані між частинками γ' - фази

Аналіз залежності підтверджує розрахункові дані, адже при рівномірному розподілі часток γ' - фази у металевій матриці, відстані між ними менші, ніж при нерівномірному розподілі. При цьому, при збільшенні міжчасткових відстаней міцність сплаву зменшується згідно з кривою на графіку.

Область графіку, виконана пунктирною лінією, відповідає теоретичним даним, через те, що досягти розміру часток γ' - фази і відстаней між ними менше 0,16 мкм на сьогоднішній день є практично неможливим.

Висновки

Таким чином, було встановлено, що ступінь рівномірності розподілу γ' - фази суттє-

во впливає на міцність жароміцних нікелевих сплавів. Найбільша рівномірність спостерігається у зразку № 4, що пройшов ГІП і термічну обробку, відповідно саме цей зразок має найвищі механічні властивості.

Перелік посилань

1. Каблов Е. Н. Литые лопатки газотурбинных двигателей (сплавы, технология, покрытия) / Е. Н. Каблов – М.: МИСИС, 2001. – 632 с.
2. Технологическое обеспечение эксплуатационных характеристик деталей ГТД, часть II / [Богуслаев В.А., Муравченко Ф.М., Жеманюк и др.]. – Запорожье: изд-во ОАО «Мотор Сич», 2003. – 496 с.

Поступила в редакцию 18.06.2010

Сергиенко О.С., Бялик Г.А., Гонтаренко В.И. Влияние равномерности распределения γ' -фазы на прочность никелевых сплавов до и после горячего изостатического прессования

В статье предложена методика определения равномерности распределения γ' -фазы, а также результаты изучения ее влияния на прочность жаропрочных никелевых сплавов. Определена теоретическая зависимость прочности от равномерности распределения γ' -фазы.

Ключевые слова: прочность, никелевый сплав, структура, γ' -фаза, равномерность распределения.

Sergiienko O., Bialik G., Gontarenko V. The influence of γ' -phase distribution factor on the strength of nickel alloys before and after hot isostatic pressing

The article covers the method of γ' -phase distribution factor evaluation and the research results of its influence on the strength of heat-proof nickel alloys. The theoretical functional connection between strength and γ' -phase distribution factor is described.

Key words: strength, nickel alloy, structure, γ' -phase, distribution factor.